

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Hoendiepskade 13, Groningen
Status: BBP
Periode: 26 januari 2005
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 25 juni 2005

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

De dubbelwoning Hoendiepskade 12 en 13 maakt deel uit van de aaneengesloten lintbebouwing ten zuiden van het gedempte Hoendiep. Pas secundair is deze lintbebouwing onderdeel geworden van een bouwblok, omsloten door de Hoendiepskade (noordzijde), W. Barentzstraat (westzijde), Eendrachtstkade NZ (zuidzijde) en de Westerhaven (oostzijde).

Hoendiepskade 13 is het rechterhuis van de dubbelwoning Hoendiepskade 12 en 13 en bestaat uit één bouwlaag met een zadeldak (dwars op de straat). Tegen de achtergevel staat een langgerekt eenlaags aanbouw met een plat dak, waarvan de kern bestaat uit een tussenlid of portaal en het keukenuitstek. Rechts van Hoendiepskade 13 bevond zich een smalle steeg, waarvan het voorste deel al tenminste sinds de opname voor de kadastrale minuut (circa 1828) bij het pand Hoendiepskade 14 hoort. Het achterste deel van de steeg behoort bij het perceel van Hoendiepskade 13. Hier staat een eenlaags aanbouw met een plat dak, schuin achter het huis zelf.

BOUWGESCHIEDENIS

Op grond van de bouwmassa, de constructie, de architectuur van voor- en achtergevel en het metselwerk van voorgevel¹ valt de dubbelwoning Hoendiepskade 12 en 13 te dateren in de tweede helft van de 18de eeuw of eerste helft van de 19de eeuw. Op de kadastrale minuut van circa 1828 is echter nog sprake van twee afzonderlijke panden van verschillende omvang. Dat betekent dat de huidige dubbelwoning met huizen van gelijke grootte pas na 1828 moet zijn gebouwd. Het moet overigens niet worden uitgesloten dat delen van de zijgevels ouder kunnen zijn. Op de vogelvluchtplattegrond van Groningen door Haubois (1643) staat hier namelijk al bebouwing

¹ Het baksteenformaat bedraagt 19-20 x 9-9½ x 3½-4½ cm, bij een tienlagenmaat van 48½ cm. Dergelijke maten komen voor de late 18de eeuw en vroege 19de eeuw.

aangegeven. Deze bebouwing maakt deel uit van een lineaire voorstad aan de westzijde van Groningen, gelegen aan het kanaal (Hoendiep) en de weg naar Leeuwarden (de noordelijke kade van het Hoendiep). Aan de doodlopende weg op de zuidelijke kade van het Hoendiep stonden veel eenvoudige huizen, waaronder voornamelijk dwarshuizen (huizen evenwijdig aan de straat).

In eerste opzet hadden de woningen Hoendiepskade 12 en 13 vrijwel dezelfde plattegrond, bestaande uit een lange gang (linkerzijde) waarnaast een voorkamer, alkoof en achterkamer. De alkoof is onderkelderd. De zoldertrap was opgenomen in de alkoof. De zolder was als bergruimte en/ of slaapkamers in gebruik. Tegen de achtergevel staat een uitstek met een plat dak, waarin de keuken was gesitueerd. Tegen de kopgevel van de keuken stond een toiletaanbouw.

In de loop van de 19de eeuw hebben enkele aanpassingen plaatsgevonden, waaronder de modernisering van het interieur en wijziging van de vensters en ramen. Ook de aanbouw schuin achter het huis (ter plaatse van de voormalige steeg) heeft een 19de-eeuwse datering. De huidige zoldertrap stamt uit circa 1910/ 1915. De oude trap lag iets verder naar achteren. Vermoedelijk is deze nieuwe trap tot stand gekomen bij een aanpassing van de indeling van de zolder. Ook de gangvloer met afwisselende stroken hardsteen en wit marmer kan uit deze periode stammen.

In 1942 hebben onderhoudswerkzaamheden aan het dak plaatsgevonden, waarvoor naaldhout (panlatten) en cement (aanstrijken van de dakpannen) zijn aangevraagd. In 1943 was de vernieuwing van de schoorsteen noodzakelijk, waarvoor baksteen en cement zijn aangevraagd. Als gevolg van de oorlogsschade in 1945 zijn het dak en de schoorsteen opnieuw gerepareerd. Ook was er enige glasschade. In 1949 kreeg het huis een nieuwe kap, die in vorm vrijwel identiek was als de bestaande. De indeling en interieur-afwerking van de zolder zijn geheel vernieuwd, waarbij drie slaapkamers, een douche en bergruimten (achter de knieschotten) tot stand kwamen. Volgens tekening kreeg de achtergevel een balkon. Vermoedelijk is het plan in aangepaste vorm uitgevoerd, waarbij in plaats van een balkon een dakterras op het dak van het uitstek werd gerealiseerd. Opdrachtgever was S. Salomons, architect W. Bijlefeld.

De indeling van de begane grond is in de tweede helft van de 20ste eeuw aanzienlijk gewijzigd. Op de bouwtekening van 1949 is nog sprake van een voorkamer, alkoof en achterkamer. De alkoofruimte is gesloopt en vervangen door een kastenwand met slechts een doorloop tussen voor- en achterkamer. De achterkamer is op die wijze vergroot. De plaats van de oude alkoofwand valt nog te herkennen aan een aftekening op de balklaag. Aan de zijde van de voorkamer heeft deze kastenwand een versiering met Dorische pilasters en een kroonlijst (naar 18de- of vroeg-19de-eeuws model). Naar verluidt is deze kastenwand omstreeks 1962 tot stand gekomen.

Recent hebben op de begane grond diverse moderniseringën plaatsgevonden.

BESCHRIJVING

gevels en dak

De voorgevel van Hoendiepskade is een eenlaags tuitgevel, opgetrokken uit handvormbaksteen in kruisverband.² Het metselwerk van de gevels van Hoendiepskade 12 en 13 vormt een geheel, waaruit geconcludeerd kan worden dat de beide panden als dubbelwoning zijn gebouwd. Opmerkelijk zijn de verschillende hoekverbanden. Op slechts twee plaatsen zijn klezortjes in het hoekverband aanwezig, namelijk in de linker negge van de voordeur en in de linker negge van het linker venster. Deze klezortjes zijn in de hoek geplaatst. Voor het overige zijn koppen, drieklezoren en (incidenteel) strekken toegepast. Het valt aan te nemen dat het metselwerk rood was geschilderd, zoals ook het buurpand (Hoendiepskade 12). Verder heeft de gevel geprofileerde zandstenen dekplaten op de schouders en een geprofileerde zandstenen dekplaat op de top of tuit.

² Het baksteenformaat bedraagt 19-20 x 9-9½ x 3½-4½ cm, bij een tienlagenmaat van 48½ cm. Dergelijke maten komen voor de late 18de eeuw en vroege 19de eeuw.

De begane grond bevat een getoogde deur met bovenlicht (links) en twee getoogde vensters (midden en rechts), alle voorzien van een anderhalfsteens strek. De voordeur heeft zes panelen en een naald. De bovenste panelen hebben een ruitvormige versiering. Het bovenlicht heeft een gesneden houten decoratie in Lodewijk-XVI-stijl, bestaande uit een vaas, festoen, ovale bladkrans en twee takken met bladeren. Het bovenlicht is echter van betrekkelijk recente datum. De beide vensterkozijnen stammen waarschijnlijk uit de bouwtijd, de 20-ruitsschuiframen uit de late 20ste eeuw. Op laat-19de-eeuwse foto's zijn zesruitsschuiframen herkenbaar, op 20ste-eeuwse foto's H-schuiframen. Ook de bouwtekening uit 1949 laat H-schuiframen zien. Ook het zoldervenster in de geveltop heeft een getoogde vorm, waarboven een anderhalfsteens strek. Onder het venster valt een aanheling in het metselwerk te zien (zonder sporen van een hoekverband), waaruit valt te concluderen dat het venster in eerste instantie is verlengd (tot een hijsdeur?) en naderhand weer is ingekort tot zijn oorspronkelijke omvang. Volgens de bouwtekening vond de laatstgenoemde herstelling in 1949 plaats. Het 16-ruitsschuifraam stamt uit de tweede helft van de 20ste eeuw (1962?).

De achtergevel is een eenlaags puntgevel met schouders, voorzien van een wit geschilderde, gepleisterde afwerking. De schouders zijn afgedekt door zandstenen dekplaten. De begane grond gaat deels schuil achter het eenlaags uitstek (keukenaanbouw, circa 1830). Daarnaast zijn twee vensters van de achterkamer aanwezig, elk voorzien van een T-stolpraam. Vermoedelijk stammen de kozijnen uit de (late) 19de eeuw, inclusief de betimmering aan de binnenzijde. De T-stolpramen stammen waarschijnlijk uit de vroege 20ste eeuw. Het ontbreken van deze vensters op de bouwtekening van 1949 berust hoogstwaarschijnlijk op een vergissing. In de geveltop bevinden zich een kruisvenster met draai- en klepramen (1949) en een terrasdeur (20ste eeuw). Volgens de bouwtekening van 1949 was het plan om deze gevel te voorzien van een balkon, maar dit is kennelijk niet uitgevoerd. De terrasdeur naar het dakterras op het uitstek lijkt van jongere datum dan 1949.

Het portaal en keukenuitstek hebben gepleisterde gevels. De deur stamt waarschijnlijk uit de tweede helft van de 20ste eeuw. Het venster is vernieuwd. De gevels van de aanbouw schuin achter het huis (ter plaatse van de voormalige steeg tussen Hoendiepskade 13 en 14) zijn gepleisterd, respectievelijk in halfsteens metselwerk³ uitgevoerd. De toegang bestaat uit een tweepaneelsglasdeur, die bij onderhoud is versmald. Het samengestelde venster stamt uit 1949.

Op het zadeldak van het huis liggen betonpannen (1949?).

plattegronden per bouwlaag

Onder de voormalige alkoof tussen voor/ en achterkamer ligt een kleine en lage kelderruimte, vanouds voorzien van een zoldering van houten balken en vloerdelen. Balklaag en vloer zijn vernieuwd. De keldervloer is belegd met bruin geglaazuurde plavuizen. Ook de voorste wand is bekleed met dergelijke plavuizen. De laddertrap aan de achterzijde is toegankelijk via een deur in de gang.

De begane grond heeft vanouds een tweebeukige indeling, bestaande uit een smalle gang aan de linkerkant en de woonruimten aan de rechterkant. De gang heeft nog zijn oorspronkelijke opzet, hoewel de interieur-afwerking is vernieuwd. De vloer van stroken hardsteen en wit marmer stamt uit het begin van de 20ste eeuw. Het tochtput van het voorportaal in de gang heeft een glasdeur met mousselineglas en rozetjes in de kleuren rood en blauw (late 19de eeuw). Het bovenlicht is ingevuld met blank glas. De keuken in het uitstek is toegankelijk via een deurkozijn met bovenlicht. De glasdeur stamt waarschijnlijk uit de late 19de eeuw. Deze datering geldt waarschijnlijk ook voor bovenlicht met een geschilderde bloemvaas. Zowel de voorkamer, de kelder als de achterkamer zijn toegankelijk via eenpaneelsdeuren, waarvan de oudste uit de vroege 19de eeuw stammen. Het lijstwerk van de deurkozijnen is vernieuwd. De zoldertrap met zijn twee tegengesteld draaiende kwarten stamt uit circa 1915, inclusief de leuning en de betimmering in kraaldelen. De voorkamer heeft nog zijn oorspronkelijke omvang. De zoldering heeft een ziende balklaag (met vier balkvakken). De vensterwand aan de voorzijde heeft een betimmering met luiken, die waarschijnlijk uit de 20ste eeuw stamt. Opvallend is dat de betimmering op geen van de oude

³ De tienlagenmaat is 58½ cm.

tekeningen staat aangegeven. De luiken zijn zowel aan onder- als bovenzijde verlengd. De houten kastenwand aan de achterzijde heeft een verdeling met (Dorische) pilasters en een kroonlijst, die naar verluidt omstreeks 1962 tot stand is gekomen. Een doorloop leidt naar de achterkamer. De achterkamer is vergroot ten opzichte van de oorspronkelijke opzet, aangezien (het achterste deel van) de alkoof hieraan is toegevoegd. De plaats van de achterwand van de alkoof tekent zich nog af op de zoldering. De oorspronkelijke maat komt ongeveer overeen met die van de zoldertrap. De zoldering bestaat uit een ziende balklaag (vijf balkvakken) en vloerdelen (zoldervloer). Tegen de rechter zijwand staat een schouw, voorzien van een houten schoorsteenmantel. Vermoedelijk is deze schoorsteenmantel een toevoeging uit de tweede helft van de 20ste eeuw. De betimmering van de vensters met onder meer zitbanken stamt uit de tweede helft van de 19de eeuw.

De indeling en interieur-afwerking van de zolder stammen uit 1949 (en later). Kenmerkend voor deze periode zijn de vierpaneels Bruynzeeldeuren met bovenlichten en de plafonds van zachtboard (met eenvoudig geprofileerd lijstwerk). De constructie bestaat uit rondhout, eveneens waarschijnlijk uit 1949. Ook de brede dakkapel op het westelijke dakschild stamt uit deze periode.

Het uitstek bevat vanouds de keuken. Van de interieur-afwerking zijn alleen het vlakke stucplafond en een eenpaneelsdeur (vroeg 19de eeuw?) het noemen waard. De aanbouw aan de achterzijde vormt een verlenging van het oorspronkelijke uitstek, dat uit de tweede helft van de 20ste eeuw moet dateren. Op de bouwtekening van 1949 staat deze aanbouw nog niet aangegeven, wel een aangebouwd toilet (sinds tenminste 1949 in gebruik als berging).

De aanbouw schuin achter het huis vertoont geen bijzonderheden. Het platte dak is vernieuwd in de late 20ste eeuw, inclusief de balklaag.

WAARDESTELLING

Het pand Hoendiepskade 13 heeft hoge monumentwaarden als onderdeel van de vroeg-19de-eeuwse dubbelwoning Hoendiepskade 12 en 13. Deze dubbelwoning maakt deel uit van de lineaire voorstad ter weerszijden van het Hoendiep. Het huis met zijn oorspronkelijke uitstek is nog betrekkelijk gaaf en compleet, zowel voor wat betreft de bouwmassa, de gevels als het casco (dragende muren en balklaag). De aanbouw schuin achter het huis heeft indifferente monumentwaarden. De indeling van de begane grond is in hoofdopzet behouden, afgezien van de opdeling van de alkoof in een kastenwand en een onderdeel van de achterkamer. In het interieur zijn enkele interessante 19de-eeuwse elementen, waaronder de glaspui in de gang, de vloer van de gang en enkele eenpaneelsdeuren (vroeg 19de eeuw?). De trap heeft positieve monumentwaarden, aangezien uitvoering en decoratie karakteristiek zijn voor het begin van de 20ste eeuw. De constructie, indeling en interieur-afwerking van de kap hebben indifferente monumentwaarden, vanwege de betrekkelijk jonge datering en de eenvoudige opzet (1949). Wel van belang is de bouwmassa.

AANBEVELINGEN

Bij toekomstige werkzaamheden is het van belang om de zijgevels nader te bestuderen, want deze kunnen (deels) van oudere datum zijn dan de huidige dubbelwoning.

Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : **Hoendiepskade 13 / Lissabonstraat 23,23a/b**
Bouwdoosnummer : B 16968
D.I.V. bezoek : 19 januari 2005

1932

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1942

Er wordt een materiaal aanvraag ingediend voor naaldhout en cement t.b.v. pannenlatten en het aanstrijken van het pannendak van Hoendiepskade 13.

1943

Er wordt een materiaal aanvraag ingediend voor cement en metselbaksteen t.b.v. het gedeeltelijk vernieuwen van een schoorsteen op het pand Hoendiepskade 13.

1945

A.g.v. oorlogschade vinden er reparatiewerkzaamheden plaats aan het dak van Hoendiepskade 13 en wordt een schoorsteen gerepareerd. Daarnaast is er enige glasschade en worden er behang- en verfwerkzaamheden verricht en een plafond gerepareerd.

1949

Het pand Hoendiepskade 13 bevat een woning. S. Salomons krijgt een vergunning voor het vernieuwen van de bekapping, het wijzigen van de indeling op de zolderverdieping, het aanbrengen van een balkon tegen de achtergevel, het veranderen van een kozijn in de voorgevel, het aanbrengen van een kozijn in de achtergevel en het vergroten van het keukenraam. W. Bijlefeld is architect van het bouwplan. Het werk wordt in 1949 voltooid.

1963

Het pand Lissabonstraat 23/23a/b (eigenaar dhr Zeedijk) verkeerd in slechte staat van onderhoud. Een woning op de verdieping mag daarom als pakhuis in gebruik worden genomen (begane grond was reeds pakhuis).

1965

D.J. Zeedijk krijgt toestemming voor het uitvoeren van werkzaamheden van ondergeschikte betekenis. Het betreft het verbreden van de deuropening in het pand Lissabonstraat 23.

H. Wierts